

G'IJJAK CHOLG'USINING KELIB CHIQISH TARIXI

Termiz ixtisoslashtirilgan san'at maktabi o'qituvchisi

Abdimalikov Murodulla

Annotatsiya: O'rta asr musiqa risolalarida bayon etilgan rivoyatlarga ko'ra g'ijjakni (*g'ipchak* nomi bilann) Forobiy yaratgan, Ibn Sino dastlabki 2 torini kvartaga soxtagan, Qulmuhammad Udiy esa G'ijjakka 3-torni qo'shgan. Ungacha 2 simli g'ijjakda ipakdan eshilgan yoki simli aks-sado beruvchi torlar soni 8-11 tagacha bo'lgan.

Kalit so'zlar: skripka, alt, violonchel, kontrabas

G'ijjak — torli kamonli musiqa asbobi. O'zbek, tojik, turkman, uyg'urlarda va *kamon*, *kemancha* nomi bilan Kavkazorti mamlakatlarida keng tarqalgan. O'zbek cholg'u asboblari orkestrida g'ijjakchilar guruhi xuddi simfonik orkestrdagi kamonli sozlar guruhi (skripka, alt, violonchel, kontrabas) kabi yetakchilik qiladi.

O'rta asr musiqa risolalarida bayon etilgan rivoyatlarga ko'ra g'ijjakni (*g'ipchak* nomi bilann) Forobiy yaratgan, Ibn Sino dastlabki 2 torini kvartaga soxtagan, Qulmuhammad Udiy esa G'ijjakka 3-torni qo'shgan. Ungacha 2 simli g'ijjakda ipakdan eshilgan yoki simli aks-sado beruvchi torlar soni 8-11 tagacha bo'lgan. Alisher Navoiyning „Majolis un-nafois“ asarida aytilishicha, g'ijjakni chala bilish barcha saroy sozandalari uchun shart bo'lgan. O'rta asrda Alijon G'ijjakiy, Xo'ja O'zbek G'ijjakiy kabi san'atkorlar mashhur bo'lgan.

G'ijjakning kosaxonasi ustidagi teri sovuq, nam sharoitida cho'kib ketishi, ingichka simlarining ovozi noqisligi tufayli O'zbekiston (ayniqsa Andijon)da 19-asr oxiridan g'ijjak o'rniga an'anaviy ansambllar tarkibida skripka ishlatila boshladi. Ammo keyinchalik asbob mukammallashtirildi va undan yana keng qo'llanila boshlandi. 1940-yillarda g'ijjakning o'zbek xalq cholg'ulari orkestrida ishlatiladigan alt, bas va kontrabas turlari yaratilgan. Mazkur orkestrlar tarkibida G'ijjakchilar guruhi xuddi simfonik orkestrdagi kamonli sozlar guruhi (skripka, alt, violonchel, kontrabas) kabi yetakchilik qiladi. Hozir xalq cholg'u orkestrida G'ijjak-bas o'rniga qo'biz-bas (yoki violonchel), G'ijjak-kontrabas o'rnigab kontrabasning o'zi ishlatiladi. G'ijjakning inson ovoziga yaqin, nozik va dardli tovushi, qochirimlarga boy, xonaqoiy ijro uslubi tufayli milliy mumtoz musiqa ansambllarida asosiy o'rin tutadi.

G'ijjakning yumaloq cho'michsimon kosasi oldin qovoq, kokos yong'og'idan, hozirda yog'och (tut, yong'oq) g'o'lachasidan o'yib yasaladi va kosasi og'ziga teri yoki pufak tortiladi. Pardasiz dastasining bir uchiga quloqlar o'rnatiladi, bir uchi esa kosaxona ustiga joylashadi. Dasta bilan kosaxonaning umumiy uzunligi 550-900 mm atrofida.

Hozirda g'ijjakning torlar soni 3-4 bo'lib, kvarta-kvintaga sozlanadi. Ular dastaning yuqori qismida joylashgan shayton xarak va kosaxona ustidagi xarakka yotqiziladi. Umumiy diapazoni 4 [oktavadan](#) ortiq.

O'zbekistonda g'ijjak ijrochiligining o'ziga xos uslublari, asosan, [Andijon](#), [Buxoro](#) va [Xorazm](#) an'anaviy maktablari orqali namoyon bo'lgan. [Farg'ona vodiysi](#) hofizlik san'ati hamda [surnay](#) ijrochilik an'analari ta'sirida shakllangan *Andijon maktabi* (T. Jalilov, G'. Hojikulov, E. Ro'ziboyev, Yu. Yusupov va boshqalar) mayda urg'u (aksent)lar, kuy tuzilmalarini uzmasdan chalish yo'llari, surnayga xos qochirimlar singdirilganligi bilan ajralib turadi. [Komiljon Jabborov](#), [G'anijon Toshmatov](#), M. Niyozov, M. Muhammedov ijrosida „Surnay Irog'i“, „O'yin Munojoti“, „Dugohi Husayniy“ hamda „Kezarman“ (G'. Toshmatov), „[Gul](#) mavsumi“ (rov) kabi g'ijjak kuylari mashhur.

Mahalliy musiqa an'analari (ayniqsa, [Shashmaqom](#) yo'llari) negizida qaror topgan *Buxoro maktabiga* g'ijjak ning xuddi titrayotgan kamonni yurg'izib sadolanishi, har bir pardani o'zida to'lqinlatib (tebranish) tezlashishi xos. Buxoro g'ijjakchilik maktabi namoyandalaridan Haydarqul Qorovulbegi (Buxoro amirlari saroylarida xizmat qilgan), 20-asrda Aminjon Ismatov, Samo Vohidov, Hikmat Ne'matov, [O'lmas Rasulovlar](#) ijrosida „Surnay Irog'i“, „Bahri tavil“, „Kamon ufari“, „Zulayho“, „Noz“ (O'. Rasulov) kabi namunalari ommalashgan.

Xorazm maktabi ijro uslubi shiddat, kamonni urg'u bilan tortish, ayni paytda yumshoq to'lqinlatish bilan ajralib turadi. Mazkur maktab vakillaridan Patak-g'ijjakchi (mashhur Suyav-baxshi dastasida faoliyat ko'rsatgan, 19-asr), Abdulla Mijana, [Matyoqub Xarratov](#), Ollanazar Hasanov, Hasanboy Atayevlar talqinida Xorazm maqomlashning cholg'u yo'llari, surnay yo'llari, shuningdek, „Aliqambar“, „Qalabandi“, „Xarrotiy“ (M. Xarratov), „Gech polvon“ singari kuylar mashhur. G'ijjak yakkanavoz cholg'u, ayni paytda jo'rnavoz soz sifatida ham keng qo'llanilmoqda. Turkman, [qoraqalpoq](#), xorazm [baxshilari](#) (masalan, R. Murodov), Andijonda T. Jalilov, G'. Hojiqulov, S. To'xtasinovlar o'ziga xos jo'rnavozlik yo'llarini yaratishgan, 1970-yillardan boshlab g'ijjakni yakkanavoz va milliy cholg'u ansambli tarkibida alohida ko'rsatish, unda o'ziga xos kuy tuzilmalarini badiha tarzida chalish usullari [Abduhoshim Ismoilov](#), A. Dadayev va boshqa ijrosida ommalashgan. Zamonaviy texnika vositalari (masalan, qisqa cho'zimli tovushlarni ishlatish yo'llari) keng kirib kelib, [polifoniya](#) va [polimonodiya](#) xususiyatlaridan foydalanilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 Akbarov, Musiqa lug'ati – T.:O'qituvchi , 1997
- 2 А.И.Петросянц Инструментоведение - О'qituvchi , 1980